

Sisekaitseakadeemia

Justiitskolledž

Triin Hiiesalu

KS030

LAPSE ESIMESED ELUAASTAD VANGLAS

Lõputöö

Juhendaja:

Tiina Tursman

Tallinn 2006

ANNOTATSIOON

LÕPUTÖÖ ON KIRJUTATUD TEEMAL „LAPSE ESIMESED ELUAASTAD VANGLAS“. TÖÖ MAHT ON 45 LEHEKÜLGE, TÖÖS ON 8 JOONIST JA 1 LISA. KASUTATUD KIRJANDUSE ALLIKAID ON 25.

TÖÖ ON KIRJUTATUD EESTI KEELES, RESÜMEE ON INGLISE KEELES.

TÖÖS ON KÄSITLETUD PROBLEEME VANGLA MÕJU LAPSELE, OPTIMAALSE VANUSE LEIDMINE LAPSE JAOKS.

UURIMISOBJEKTIKS OLID HARKU VANGLA KINNIPEETAVAD NING SOTSIAALTÖÖTAJAD.

TÖÖ EESMÄRGIKS OLI VÄLJA SELGITADA, MILLINE OLEKS OPTIMAALNE AEG LAPSE VIIBIMISEKS EMA JUURES VANGLAS. TÖÖ KÄIGUS ANDIS AUTOR ÜLEVAATE LAPSE ARENGUST, HARKU VANGLA ELUOLUST NING TEISTE RIIKIDE KOGEMUSTEST EMADLASTE SUHTES.

EESMÄRGI SAAVUTAMISEKS UURIS AUTOR TEEMAKOHAST KIRJANDUST, ÕIGUSAKTE NING VIIS LÄBI ANKEETKÜSITLUSE KINNIPEETAVATE SEAS NING INTERVJUEERIS ERINEVAID SPETSIALISTE.

TÖÖ HÜPOTEESIKS ON: NELI AASTAT ON LIIGA PIKK AEG LAPSE VIIBIMISEKS VANGLAS.

SISUKORD

ANNOTATSIOON	2
SISSEJUHATUS	5
1. LAPSE ARENG.....	6
1.1. Lapse areng esimestel eluaastatel.....	6
1.1.1. Imikuiga	7
1.1.2. Maimikuiga	8
1.2. Lapse emotsionaalsed vajadused.....	9
1.3. Lapse hirmud.....	11
1.4. Isa tähtsus	13
1.5. Õnnelik lapsepõlv.....	14
1.6. Seotus	15
2. EMADE JA LASTE ELAMISTINGIMUSED HARKU VANGLAS.....	17
2.1. Olmetingimused	18
2.2. Toitlustamine.....	19
2.3. Vaba aeg.....	19
2.4. Laste kasvatamine	20
2.5. Majanduslik olukord	20
3. ÕIGUSAKTIDE JA KOGEMUSTE VÕRDLU ERINEVATE RIIKIDEGA	21
3.1. Emasid ja lapsi käsitlevad paragrahvid õigusaktides	21
3.2. Teiste riikide kogemused	22
3.2.1. Saksamaa.....	23
3.2.2. Soome.....	23
3.2.3. Rootsi	24
3.2.4. Holland.....	24
3.2.5. Venemaa.....	24
3.2.6. Taani.....	24
3.2.7. Inglismaa.....	25
3.2.8. Ameerika ja Uus-Meremaa	25

3.2.9. Kanada.....	25
4. UURIMISTÖÖ.....	26
4.1. Uurimistulemuste analüüs.....	26
5. ARUTELU JA JÄRELDUSED	35
KOKKUVÕTE.....	37
SUMMARY	38
KASUTATUD KIRJANDUS	39
LISA 1. Küsimustik	41

SISSEJUHATUS

Traditsiooniliselt kirjeldab lääne psühholoogia last hapra olendina, kes saab kergesti viga juba üsna tillukesena. Kui lugeda arengupsühholoogiaalast kirjandust, ei saa mööda minna arusaamast, et hingeliselt tervena kasvab laps siis, kui tal on ideaalne ema, juuresolev isa ning vähemasti üks õeke. Kust selline müüt küll aga pärit on? Sest selliseid perekondi on tõesti väga vähe.

Käesoleva lõputöö eesmärgiks on uurida, kas hetkel kehtivad ema ja lapse suhet reguleerivad õigusaktid on piisavad või peaks hoopis seda aega lühendama, mil laps võib koos emaga vanglas olla.

Alati on räägitud, et lapse varased aastad on tema elus väga tähtsad ning juba kolmandaks eluaastaks kujuneb välja lapse isiksus. See eeldab, et laps peab kasvama normaalses ja meeldivas keskkonnas. Vangla peaks aga olema selline koht, mille eest püütakse iga hinna eest oma lapsi säästa.

Lähtuvalt eelnevast, on autor püstitanud järgmise hüpoteesi: neli aastat on liiga pikk aeg lapse viibimiseks vanglas.

Töö teoreetiline osa on jaotatud kolme suuremasse peatükki: lapse areng, kus tutvustatakse lapse arengut ja vajadusi esimese 4 eluaasta vältel. Teises peatükis tutvustatakse Eesti ainukest naistevanglat ning põhirõhk on emade-lastes osakonnal. Kolmandas peatükis tutvustatakse teiste maade praktikat. On antud lühiülevaade, kui kaua on lastel mujal maailmas vanglas koos emaga lubatud olla.

Uurimismeetodina kasutas autor Harku Vanglas viibivate emade anketeerimist, teemakohast kirjandust ning intervjueris sotsiaaltöötajaid ning oli kirjavahetuses Lastekaitse Liiduga.

1. LAPSE ARENG

Iga naise jaoks on lapse saamine üheks olulisemaks sündmuseks tema elus. Terve ja elurõõmus laps saab sündida vaid tervel emal. Seejuures ei ole tähtis vaid füüsiline tervis, vaid ka ema vaimne ning sotsiaalne tervis. Olulised on head suhted oma lähedastega ning püsiva elukaaslase olemasolu. Muidu võib muutuda sündimata laps ema jaoks karistuseks või lisakoormaks.

Kõik me vajame siin ilmas hakkama saamiseks hoolitsust. Väikesed lapsed vajavad normaalseks arenemiseks soojust ja hellust, armastust ja kindluse ning kaitstuse tunnet, mõistmist ja rõõmu, rõõmu ja rahuldust oma tegevusest. Kui emad tahavad, et nende lastest saaksid täisväärtuslikud ilmakodanikud, siis peavad nad selleks tublisti vaeva nägema.

1.1. Lapse areng esimestel eluaastatel

Pikka aega on arvatud, et vastsündinud laps on pelgalt refleksidele allutatud organism – abitu, motoorselt ebaküps ning väga kehva nägemise ja kuulmisega. Tänapäevaks on suudetud see eelarvamus kummutada. Imik on tajumisel palju kompetentsem, kui arvati.

Eriksoni järgi on esimene eluaasta inimese isikupära arengu peamiseks ja tähtsaimaks perioodiks. Usaldus ei tähenda vaid seda, et ümbrus on turvaline, vaid eelkõige seda, et see on ettearvatav ja ootustekohane. Usaldus on tunne sellest, et lapse tarbed rahuldatakse ja see tekib esimese eluaasta kogemustest, millele

aitavad kaasa hoole ja hoolitsuse viis ja sihipärasus.¹ Ebakorrapärase ja juhuslik lapse tarvete rahuldamine tekitab ahistustunnet ja ebakindlust; laps ei saa „loota” sellele, et tema tarbed rahuldatakse ning temasse jääb terveks eluks hirm ebakindla maailma ees, erinevalt teistest inimestest. Esimese psühhosotsiaalse kriisi positiivne lahendus annab inimesele kaasa lootuse tunde, ühe peamise alus edasiviiva tunde.²

Lapse viibimine esimesel eluaastal ebaturvalises keskkonnas või tema ümberpaigutamine lastekodusse või kasuperre võib tekitada täiskasvanuna raskeid probleeme sotsiaalses toimetulekus. Võib tekkida lapse identiteedi hajumine ja probleeme täiskasvanuks saamisega.³

1.1.1. Imikuiga

Imikuiga kestab sünnist kuni aastaseks saamiseni. Selle aja jooksul harjub imik maailmaga, kuhu ta sattunud on. Laps saab oma esimese kogemuse välismaailmast. Et laps õpiks usaldama, peab maailm olema sõbralik ja abivalmis. Teda mõjutavad ümbritsevad inimesed. Eriti just ema ja isa, ka vanemad õded-vennad. Ennast ümbritsevate inimestega olles õpib imik inimkõnet tundma ning rääkima. Seega on oluline valida seltskonda, kellega koos imik on. Esimese eluaasta jooksul areneb imik kiiresti.

¹ Cullberg, J., 1975. Tasapainon järkyessä. Helsinki, 40-41

² Kuusinen, J., 1992. Kasvatuspsykologia. WSOY – Juva, 106-107

³ Taitto, A., 1998. Kuka minä sitten olen? Riippuvuus ja siitä toipuminen. A-klinikkasäätiön raportisarja nr 24. Helsinki, 41-42

1.1.2. Maimikuiga

Maimikuiga kestab esimesest eluaastast kuni kolmandani. Ka selles eas on areng kiire, kuid mitte niivõrd kiire, kui imikueas.⁴ See on kiire kehalise ja vaimse arengu periood, kuid pidurdusmehhanism pole veel arenenud, seepärast palju sihituid liigutusi. Ta rahuldab igati oma uudishimu, nägemis- ja tegutsemisvajadust, arendades sellega arusaamist ja taju. Põhilised on kolm liiki tegevused:

- a) tegelemine esemetega – jälgivad ja matkivad vanemaid inimesi;
- b) täiskasvanute poolt juhitud tegevus – tekib “MINA ISE!” refleks – teha ise, teised ei aita;
- c) igapäevaste ülesannete täitmine.

Omavanustega suhtleb lühikest aega, täiskasvanutega rohkem, konflikti puhul esineb jonnipurskeid, kuid on suuteline keelduma isiklikust mõnust mõne täiskasvanu heaks.⁵

Umbes 1,5-3-aastaselt lapselt oodatakse, et ta õpib sooritama mõningaid toiminguid, eriti iseseisvalt potil käima. Õnnestumine oma keha valitsemise üle nagu ka kiitev suhtumine lapse füüsiliste ja psüühiliste saavutuste ületamisel tekitab enesekindlust ja iseseisvust. Ebaõnnestumine, lapse ürituste liigne turvamine või kriitika võivad lapses tekitada kahtluse oma võimetusse; laps hakkab kartma ebaõnnestumisi ja ei soovigi end ületada.⁶

Selle perioodi lõpuks peaks laps rääkima, kõndima, sööma iseseisvalt. Maimikueas õpitakse iseseisvust ja seda, kuidas oma tahet läbi suruda. See kõik toimub läbi kokkupõrgete tegelikkusega, raskustega ja pettumustega.⁷

⁴http://uus.miksike.ee/documents/main/referaadid/inimese_elukaar.htm

⁵ <http://home.uninet.ee/~xan/Tered/Juta%20Voist/Juta%20V%20.doc>

⁶ Kuusinen, J., 1992. Kasvatusepsykologia. WSOY – Juva, 107

⁷ http://uus.miksike.ee/documents/main/referaadid/inimese_elukaar.htm

Kui lapsel lastakse saada kõik, mida ta tahab või siis surutakse tahe alla, hakkab see mõjutama edaspidist elu. Kõike saanud lapsest saab pirtsakas laps ja lapsest, kes ei saanud oma tahet, saab inimene, kes ei suuda elus saavutada seda, mida tahab.

1.2. Lapse emotsionaalsed vajadused

1) Tingimusteta armastus

Tingimusteta armastuse vajadus võib olla vanusest sõltuvalt erinev, kuid sõnum, mida iga laps kuulda tahab on: „Mul on hea meel, et sa oled olemas; sa oled eriline ja ma hindan su isikupära.”⁸ Kahjuks on eestlastel väga raske oma tundeid näidata. Kuidagi on välja kujunenud nii, et karistamine ja pahandamine tuleb kergemini kui hellitamine ja hoolimise näitamine. Armastada tingimusteta – see tähendab omakasupüüdmatult! Üks inimese fundamentaalne vajadus on vajadus armastuse järele, omamise, teise inimese järele. Ilma selleta tekivad emotsionaalsed probleemid, kõrvalekaldumised käitumises, isegi psühhoneurootilised haigestumised.⁹

Imikud vajavad armastust ja hoolt. Armastuse ja hoole saamine on eelduseks heaks kasvamiseks. Ka vanemad lapsed vajavad armastust, ja mitte ainult siis, kui nad on olnud head. Ehk siis teisisõnu, armastus ei tohi olla tingitud käitumisest, vaid hoopis inimesest nii tema heade kui ka halbade külgedega.

Armastuse ja hoole jagamine on suuresti sõltuv ka sellest, kuivõrd armastavalt – või armastuseta – on praegust ema ennast lapsena koheldud ja kasvatatud, mitte

⁸ Smith, H., 1995. *Unhappy Children*. New York, 7

⁹ Nekrassov, A., 2005. *Perekond – tarkuse algus*. Tallinn: Pegasus, 84-86

ainult päris väikese lapsena, vaid kogu lapsepõlve jooksul. Samas enamikel vangistatud emadest ei ole olnud häid vanemaid, kes saanuks eeskuju anda. Seega on raske anda edasi midagi sellist, mida isik varem ise kogenud ei ole.

2) *Austus lapse isikupära suhtes*

Kõik lapsed tahavad, et nende tundeid austatakse. Seetõttu pole mõtet süüdistada neid rumaluses/põikpäisuses/laiskuses/lapsikuses jne, sest sellest ei ole mingit kasu. Iga laps on ainulaadne ning tal on õigus olla selline nagu ta soovib.¹⁰ Vale on lapsele peale sundida endale meelepäraseid hobisid ning nõuda temalt, et ta näiteks korvpalli asemel tegeleks iluuisutamisega. See lihtsalt vähendab lapse isikupära ja laps võib loobuda mingil hetkel üldse oma soovide avaldamisest, kuna nagunii vanemad on kõik juba paika pannud.

3) *Täiskasvanute aeg laste jaoks*

Tavaliselt on hea, kui lapsevanemad tegelevad oma lastega ning leiavad nende jaoks aega, kuid vahete vahel on hea, kui seda teevad sugulased, sõbrad või tuttavad. Ei ole olemas kindlat tundide arvu, kui kaua peaks lapsega tegelema. See sõltub kõik perekonna elutempost ja lapse omapärast. Peamine on vaid see, et lapse jaoks leitakse aega. Vanglas olles on emadel päris head eeldused lapsega tegelemiseks. Emadel pole ju kuhugi kiiret ning ka kohustusi on minimaalselt. Kõik vaba aeg võiks ideaalis kuuluda lapsele.

4) *Stabiilsus*

Laps vajab järjepidevat ustavat armastust pakkuvat suhet oma sünnist kuni edasi. Stabiilsus aitab lapsel arendada usaldust täiskasvanutes ning näha, et ta on hoolitsetud ja turvatud.¹¹ Pidev kolimine ning lasteaedade või koolide vahetamine on lapsele kurnav. Tal ei teki kodutunnet ning ka sõpruse tekkimine on keerulisem, kuna ta ei tea kunagi kui kauaks ta nendega suhtlema jääb. Seega

¹⁰ Smith, H., 1995. *Unhappy Children*. New York, 7

¹¹ Smith, H., 1995. *Unhappy Children*. New York, 8-9

poleks mõtet last emast eraldada 4ndal sünnipäeval, kuna see jätkaks ta mällu väga negatiivse kogemuse. Ta tunneks ennast hüljatud ja petetuna.

5) *Ranged vanemad*

Lapsevanemad peavad emotsionaalselt olema tugevamad kui lapsed ja võtma vastu tähtsaid otsuseid kui vaja. See puudutab ka ebameeldivaid otsuseid. Lapsed tahavad vanemaid, kes on sõbralikud aga mitte nende sõbrad – tuleb anda lastele piisavalt distantsi nende üleskasvamisel, kuid samas ei tohi lasta neid ülekäte.

6) *Aitamine areneda täisealiseks*

Lapsed vajavad juhendamist õppimisel sotsiaalseid oskusi nagu andmine ja saamine, koostöö, suhtlemine teistega, sõpruse arendamine ja konfliktidega tegelemine.¹² See on keeruline aga sellistes olukordades, kus vanemad ise on sellisest õpetusest ilma jäänud. Kinnipeetavate seas on palju naisi, kes pole turvalist lapseõlve kogunud. Nüüd ei oska nad seda ka oma lapsele pakkuda.

1.3. Lapse hirmud

Uuringud on näidanud, et instinktiivse rahutuse ilmingud nagu võpatused, tardumine terava heli kuulmisel või asendi järsul muutumisel on omased juba vastsündinutele. Alates 1,5 kuust on võimalikud ärevuse ilmingud vastuseks küllalt pikajalisele ema lahkumisele või lärmakale miljöole perekonnas. Kolmandaks elukuuks kandub imikule kergesti üle ema rahutus, kui ta kiirustab või on erutatud, kuna muutub ema harjumuspärane käitumine. Peale 6ndat elukuud laps ei ehmata enam ootamatult tugeva heli või olukorra järsu muutuse peale ning ei nuta, nagu varem, vaid jälgib ema ilmet, nagu kontrollides tema reaktsiooni. Kui ema naeratab, andes sellega märku, et midagi halba pole juhtunud, et kõik on hästi, siis laps rahuneb kiiresti. Kui ema on ise ehmunud, siis

¹² Smith, H., 1995. Unhappy Children. New York, 9-10

ehmatus kandub ka lapsele, suurendades tema rahutustunnet.

7kuuse lapse ärevus väljendub rahutusena ema lahkumisele, kontakti katkemisele, toetuse puudumisele. Võõraste täiskasvanud inimeste kartus 8kuuse lapse puhul väljendab hirmus vastuseks konkreetsele ähvardusele väljastpoolt. Emotsionaalselt teravdatud sallimatus emast erinevate ja last hirmutavate täiskasvanute suhtes transformeerub edaspidi ähvardavatesse, julmade, salakavalate ja kurjade muinasjututegelaste kujudesse nagu nõiad, kuri võõrasema, Barmalei jt. Lapse arust on nad kõik võimelised võtma elu, tegema korvamatut kahju, vigastusi, erinevalt emast, kes annab elu, armastust, arusaamist ja tuge.¹³

Juba pooleaastaselt hakkab laps eristama ja ära tundma talle lähedast inimest. Laps omandab võime kiinduda ja ta võib tunda igatsust ning eraldamishirmu. Emaga kontakti kaotanud lapsed (ema deprivatsioon) muutuvad virilateks, nad kaotavad väikelapsele omase uudishimu. Pikemaegsem vanematest lahusolek võib põhjustada häireid lapse emotsionaalses arengus, neil ilmneb kalduvus vältida sotsiaalseid kontakte - esineb arglikkus, hirm võõrastega suhtlemisel. Võivad esineda mitmesugused kehalised häired nagu seedehäired, palavik, unehäired, tagasilangus psühhomotoorses arengus. Need lapsed võivad kaotada juba omandatud eakohased oskused - kõneoskuse, puhtuse pidamise, oskuse iseseisvalt süüa jmt.¹⁴

Seega oleks üks võimalus, et lapsed oleksid vanglas kuni 6nda elukuuni. Selles vanuses suudavad nad veel kiinduda erinevatesse inimestesse. Kui laps on aga juba kiindunud oma emasse, siis on lapse eraldamine tema emast suhteliselt keeruline. Seda enam, et vanglas on lapsel kontakt vaid piiratud arvu inimestega, seega rebides teda nendest tuttavatest nägudest eemale, võime põhjustada talle emotsionaalseid häireid. Nad muutuvad araks ning ei julge võõrastega suhelda.

¹³ http://www.maksimarket.ee/public/1/117_1.php

¹⁴ Mehilane, L., 2000. Laste vaimne tervis. Tartu: Paar, 16

Mõnikord tunneb laps muret selle üle, et võib voodi märjaks teha. Ta palub potile, ema paneb ta istuma, laps pigistab mõne tilga välja, ja niipea kui ta pannakse voodisse, palub uuesti potile. Te ütlete, et ta lihtsalt kasutab seda ettekäändena ema kinnipidamiseks. See on tõsi. Kuid asi pole mitte üksi selles. Lapsed kardavad tõepoolest voodit märjaks teha. Teinekord ärkavad nad öösel iga kahe tunni tagant, mõeldes ainult selle peale. Selles vanuses lapse ema hakkab niisugustesse vahejuhtumitesse juba laitvalt suhtuma. Võib-olla kujutleb laps, et kui ta teeb voodi märjaks, siis armastab ema teda vähem ja sõidab minema. Nõndaviisi on tal kaks põhjust magamajäämise ees hirmu tunda.¹⁵

1.4. Isa tähtsus

3-aastane poiss tajub juba selgemini oma kuuluvust meessoosse, seepärast tunneb ta erilist ihalust oma isa ning teiste meeste ja poiste suhtes. Ta jälgib neid tähelepanelikult ning püüab kõigest väest ja kõiges nendega sarnaneda, olgu see siis käitumismaneer, huvid või välimus. Oma mängudes on ta autojuht, lendur, korraldaja, vedurijuht, tuletõrjuja. Ta teeb oma kolmerattalise jalgratta ümber mingiks masinaks, ehitab maju ja sildu jms. Ta võtab omaks isa suhtumise teistesse meestesse ja naistessegi. Poiss valmistub nii täitma mehe moraalseid ja sotsiaalseid funktsioone ühiskonnas. Suurt osa selles mängib tema armastus ja austus isa ning teiste meeste vastu.¹⁶

Vanglas kasvaval lapsel aga mehe eeskuju puudub. Naistevanglas on ainult naisvalvurid ning lastel puudub kontakt meestega. Eriti mõjutab see poisslapsi, kuna neil ei ole võimalik jälgida, kuidas meessoost isik teatud situatsioonides käitub. Last ümbritsevad vaid naised. Sedasi muutub raskeks omastada poisslapsel

¹⁵ Spock, B., 1995. Teie laps. Tallinn: Ilmavalgus, 276

¹⁶ Spock, B., 1995. Teie laps. Tallinn: Ilmavalgus, 284-285

oma soole vastavaid soorolle.

Iga laps, olgu ta suur või väike, poiss või tüdruk, vajab isa puudumisel sõbralikke suhteid meestega. Kuni 2-aastaseks saamiseni piisab sagedasti meeldetuletamisest, et on olemas niisugused sümpaatsed olendid nagu mehed, neil on madal hääl, nad riietuvad ja käituvad teisiti kui naised. Kui emal pole meessõpru, sobib ka poemüüja, kes lapsele naeratab ja teda teretab.

3-aastaselt ja hiljem on veelgi tähtsam, missugused suhted kujunevad lapsel meestega. Poisslapse soorolli käsitus hakkab arenema juba paari esimese eluaasta jooksul.¹⁷ Nii poisile kui ka tüdrukule on tarvis võimalust viibida meeste ja vanemate poiste seltskonnas ning tunda nende lähedust. Vanaisa, onu, onupojad, õpetaja, perekonna vanad sõbrad või kõik nimetatud üheskoos võivad lapsele asendada isa sel juhul, kui nad tunnevad lapse seltskonnast rõõmu ja kohtuvad temaga võrdlemisi korrapäraselt. Iga üle 3 aasta vana laps loob mõttes oma isa kuju, kes on tema jaoks ideaal ja innustab teda hoolimata sellest, kas laps oma isa mäletab või mitte. Teised mehed, keda ta tihti näeb ja kes temaga mõnusasti mängivad, annavad talle materjali isa kuju loomiseks, mõjutavad tema ettekujutust oma isast ning muudavad isa kuju tähendusrikkamaks ja kallimaks.¹⁸

1.5. Õnnelik lapsepõlv

Laps areneb osana ökoloogilisest ümbrusest, inimeste võrgustikus, kuhu kuulub peale ema ka palju teisi inimesi. On vanaemasid, isasid, õdesid, naabreid, lapsehoidjaid, õpetajaid. Laste areng ei kulge sugugi nii perioodiliselt, nagu varem usuti. On üha selgemaks saanud, et teooriad, mis kujutavad arengu erinevaid perioode, ei vasta tegelikkusele. Laste psühholoogiline areng ei järgi mingisugust mudelit. Erinevad lapsed õpivad erinevas järjekorras ja mingisuguse arenguetaapi

¹⁷ Kaipainen, M., 1996. Nuorten vakava väkivalta. Vammalan Kirjapaino Oy. 26-27

¹⁸ Spock, B., 1995. Teie laps. Tallinn: Ilmavalgus, 452-453

siirdumine ajaliselt ettepoole pole sugugi nii saatuslik, nagu varem on arvatud. Laps hangib need kogemused, millest ta teatud eas ilma jäi, endale hiljem.¹⁹

Kui üks vanematest pole mingil põhjusel võimeline armastama, tekib lapsel tavaliselt eriti lähedane suhe teisega. Kui aga kumbki vanematest ei suuda oma ülesannete kõrgusel seista, näib lapselolevat harukordne võime leida ümbrusest enesele asendusvanemaid. Nende kaudu võib ta saada noid kogemusi, mida tema oma vanemad ei ole võimelised talle pakkuma.²⁰ Seega pole alust väita, et laps peab piisavalt kaua ema juures olema. Kui on teada, et laps oskab leida ise inimese, kellesse kiinduda, siis tuleks tal lasta seda teha võimalikult vara ehk siis teisisõnu peaks lapse vanglas veedetud aeg olema piisavalt lühike.

1.6. Seotus

Seotust võib defineerida kui võimet luua keskendunud, püsivaid ja emotsionaalselt tähenduslikke suhteid oluliste teistega. Maccoby (1980) on kirjeldanud nelja seotusele viitavat käitumist imikul:

(1) kaheksandast või üheksandast elukuust alates otsib imik lähedust oma esmase hooldajaga ning iseseisvalt ringi uudistades pöördub aeg-ajalt tema juurde tagasi;

(2) esmasest hooldajast lahutamisel näitavad imikud üles distressi;

(3) uuesti kokku saades on imikud rõõmsad ning

(4) imikud suunavad oma käitumist aeg-ajalt hooldaja poole vaadates, justkui heakskiitu või kinnitust otsides.²¹

¹⁹ Furman, B., 1998. Kunagi pole liiga hilja saada õnnelik lapsepõlv. Tallinn: Sinisukk, 62

²⁰ Furman, B., 1998. Kunagi pole liiga hilja saada õnnelik lapsepõlv. Tallinn: Sinisukk, 21

²¹ Butterworth, G., Harris, M. 2002. Arengupsühholoogia alused. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 152

Seitsmendaks-kaheksandaks elukuuks on lapse esmane lähedusside emaga välja kujunenud ning on kõige tundlikum. Edaspidi see side ainult kinnistub. Kuna selles vanuses on laps hakanud juba roomama, siis püüab ta emale iseseisvalt järgneda juhul, kui ema lahkub tema juurest. Kui varasemas eas kaasnes ema lahkumisega vali protest, siis nüüd on see asendunud aktiivse järgnemispüüdega. Lapse eraldamine emast sellel ajal tekitab temas tugevat frustratsiooni ning kui eraldamine on küllalt kauakestev, hakkab lähedusside nõrgenema ja võib lõpuks katkeda. Esialgne nutt ja ema nõudmine lakkab ja asendub enesestõmbumisega ning vaikimisega. Mõne aja möödudes hakkab laps taas ümbruskonna ja mängimise vastu huvi tundma, aga ta ei tunne enam oma ema ära ja võõristab teda nagu teisigi. Sellel ajal on võimalik, et endine lähedusside taastub, aga on ka võimalik, et välja võib kujuneda uus.²²

Lapsel peab olema turvalisuse tunne. Selle tunde saab laps olles koos ema või kellegi teisega, kellega tal on tekkinud lähedus. Kui see puudub, hakkab laps kartma. Lähedussideme väljakujunemise kriitiliseks piiriks on normaalsel juhul lapse kaheksas-üheksas elukuu. Selles vanuses ilmneb lapsel juba enam või vähem selgesti võõraste kartus. On siiski võimalik, et lähedusside kujuneb välja ka kuni kahe aastaseks saamiseni, ilma, et see tooks kaasa olulisi hilisemaid hälbeid. Kui laps saab aga vanemaks ning tal on puudunud võimalus lähedaseks sotsiaalseks suhtlemiseks, siis ei arene ta normaalselt.

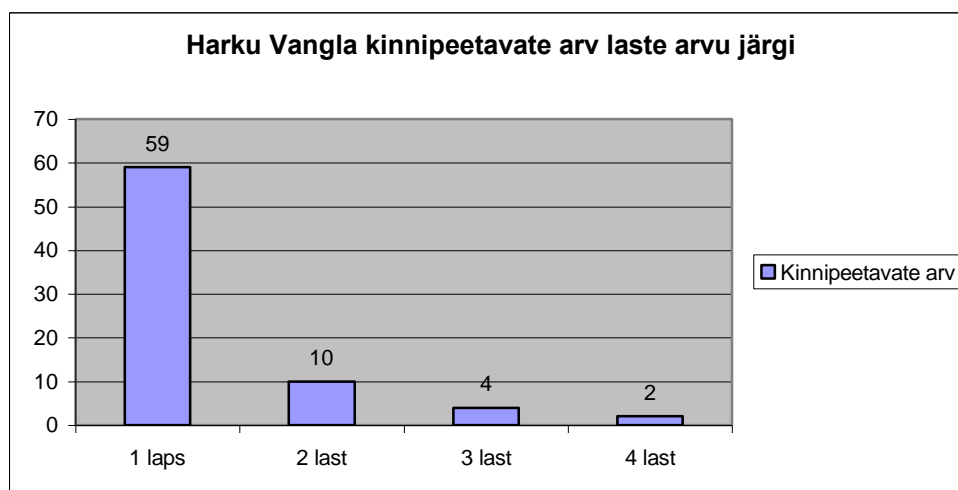
Kui lubada lastel olla vanglas vaid esimesed kuus elukuud, siis peale seda võtab laps suhteliselt ruttu omaks uue hooldaja. Kogu oma kiindumuse pöörab imik siis vastava inimese poole. Olgu selleks siis tema vanaema, tädi või mõni muu naisterahvas. Laps veel sellest aru ei saa ning leiab, et tema ongi see õige inimene, kellesse kiinduda.

²² Allik, K., Elenurm, T., Karro, H. jt., 1994. Pereks kasvamine. Tallinn: Aru,

2. EMADE JA LASTE ELAMISTINGIMUSED HARKU VANGLAS

Ainus koht Eestis, kus lapsed on koos emadega vanglas on Harku Vangla. Vangla ei ole ideaalis parim koht väikestele lastele, kuid vangla peab andma endast parima, et muuta see koht lapsele võimalikult heaks koduks. Lastekaitse seaduses on välja toodud, et alati ja igal pool tuleb esikohale seada lapse huvid²³. Täisväärtuslikuks eluks on vaja häid elamistingimusi. Harku vangla tegi 2001. aastal emade ja laste osakonnas euroremondi ning sellega tagab normaalsed elamistingimused nii emadele kui ka lastele.

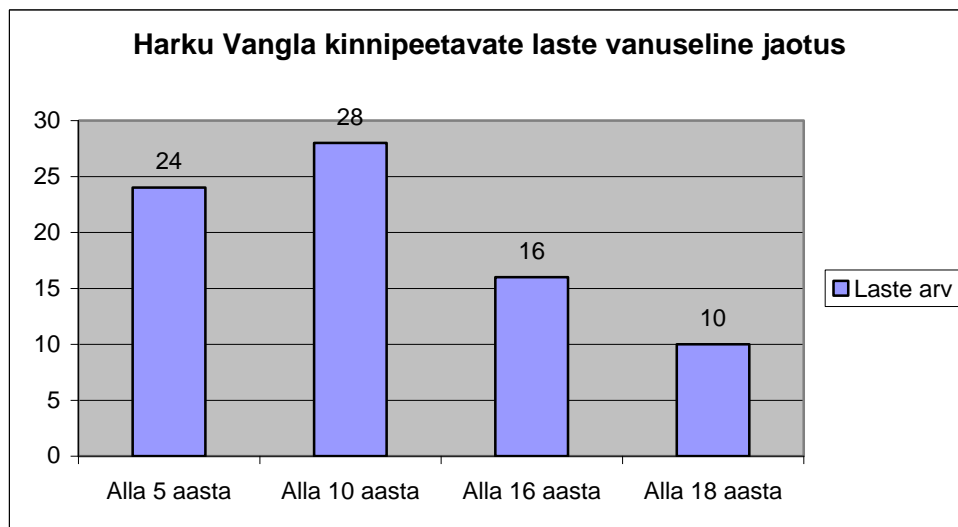
07.02.2005. aasta seisuga oli Harku Vanglas 152 naiskinnipeetavat, kellest 75 isikul ehk siis 49% olid lapsed. Sellel hetkel oli emade-lastes osakonnas 5 kohta, st 5-le lapsele, mis vastaksid miinimumi tervisekaitse nõuetele. Kokku oli lapsi kinnipeetavatel 99.²⁴ Järgnevalt toon joonistel välja laste vanuselised suhted ning näitan ära, palju oli kinnipeetavatel lapsi.

Joonis 1. Harku Vangla kinnipeetavate arv laste arvu järgi

²³ Eesti Vabariigi Lastekaitse seadus (RT I 1992, 28, 370; 2004, 27, 180) § 3

²⁴ Harku Vangla sotsiaalosakonna juhataja kt Anne Lindovi aruanne

Joonis 2. Harku Vangla kinnipeetavate laste vanuseline jaotus

2.1. Olmetingimused

Emade-laste osakond on Harku Vangla söökla-klubi hoone II korrusel paiknev iseseisev üksus, kus elavad rasedad ja vanglas kuni kolme aastast last kasvatavad kinnipeetavad. Tänu euroremondile on emade ja laste osakonnas olemas põrandaküte ning tänapäevane olmetehnika. Igal emal ja lapsel on eraldi tuba. Toad on avarad, valged ja askeetlikud. Kahe toa üldkasutuses on korralikud pesemisvõimalused. Lastel on oma mängutuba.

Emade-laste osakonnas viibivad kinnipeetavad on kohustatud korras hoidma osakonna kööki, tubasid ja muid ruume, samuti seadmeid jmt inventari. Osakonna ühiste ruumide koristamiseks kinnitatakse meditsiiniteenistuse poolt iganädalane koristusgraafik, määrates ära vastaval nädalal üldruumide puhtuse eest vastutavad kinnipeetavad. Emadele võimaldatakse mitmeid soodustusi: neil ei ole kohustust osaleda kontroll-loendustel, neid ei paigutata kartserisse ning töötamine on vabatahtlik.²⁵

²⁵ Harku Vangla kodukord, 2005

2.2. Toitlustamine

Emade-laste osakonnas viibivad lastega emad valmistavad lastele toitu ise osakonnas asuvas köögis. Toidu valmistamiseks vajalikud ained väljastatakse emadele sööklast. Emad toovad enda toidu igal söögikorral sööklast ning võivad einestada osakonnas.

Lapsed kuni aastaseks saamiseni saavad toitu grammides üheks päevaks. 1-3 kuu vanused lapsed saavad puuviljamahla ja puuviljapüreed kuni 40 g päevas, kohupiima antakse vaid arsti ettekirjutusel. 6 kuu vanuselt lisandub ülalnimetatud toiduainetele puder, munakollane, juurviljapuder, toiduõli ja või. Peale aastaseks saamist lubatud ainete nimekiri laieneb leiva, küpsiste, keefiri, puljongi ja püree lihaga, mida siis antakse 60 g päevas. 1-4 aastase lapse toidulauale kuuluvad: suhkur, liha (100 g/päevas), kala (20 g/p), puuviljad (130 g/p), juurviljad (200 g/p), kartul (500 g/p), keefir (500 g/p), makaronid (120 g/p), tee, sool, jahu. Antud nimekirja koostab ja uuendab iga poole aasta järel lastearst.²⁶

2.3. Vaba aeg

Harku vangla territooriumil on 2001. aasta juuni kuust mänguplats vanglas viibivatele lastele. Ideaalne mänguplats 1-3 aastastele lastele võiks olla suht väike, kuna nad ei mängi veel sotsiaalseid mänge ning ei vaja teisi lapsi mänguseltsilisteks. Mänguväljak peab olema kindlate piiridega, laps peab ennast mänguplatsil turvaliselt tundma. Seega võiks ta olla ümbritsetud madala tara või hekiga. Mänguväljaks peaks ideaalis võimaldama turnimist, kuid ronimisvahendid peaksid olema suhteliselt madalad. Kuna selles eas on lastel veel probleeme tasakaalu ja mootorikaga, tõstab mänguvahendite turvalisust, kui nende

²⁶ Harku Vangla kinnipeetavate ja laste toidunormid, aruanne

erinevad tasapinnad eri värvi värvida. Siis on lapsel lihtsam orienteeruda. Kindlasti peaks seal olema ka võimalus mängida liivaga.²⁷

Harku vangla mänguväljak on sisustatud Taani firma KOMPA poolt toodetud mänguvahenditega, mis on oma ehituse, otstarbe kui ka värvide poolest 1-4 aastase lapse mootorset arengut arendavad.

2.4. Laste kasvatamine

Harku vanglas on lapse kasvatamise kohustus täielikult ema kanda. Vangla on leidnud, et kasvataja ametikoha järele vajadus puudub. Lastel on antud võimalus käia kohalikus Harku lasteaias, mis asub vanglale suhteliselt lähedal. Lasteaias saavad lapsed suhelda vabades elavate omaealiste lastega. Samas vanglas käivad ka osade vanglaametnike lapsed. Lasteaias käimise plussiks on see, et samal ajal saavad emad siis tööl käia ja raha teenida. Lasteaia kuludest maksab 50% ema ja 50% vangla. Aeg-ajalt võib laps ka lähedase inimese juures kodus olla.

2.5. Majanduslik olukord

Vastavalt Lastetoetuse seadusele kantakse emade isikuarvele järgmised toetused:

- 1) sünnitoetus 100% ulatuses – 5000.- (ühekordne toetus);
- 2) lapsetoetus 100% ulatuses – 150.- (igakuine toetus);
- 3) ülalpidamistoetus 100% ulatuses – 600.- (igakuine toetus);
- 4) üksikvanemale lapse toetus 100% ulatuses – 300.- (igakuine toetus)²⁸.

²⁷ Grišakov, Ü., 1997. Meie lapsed on tuppa sunnitud. Pere ja Kodu, 5

²⁸ Riiklike Peretoetuste seadus (RT I 2001, 95, 587; 2005, 65, 497)

3. ÕIGUSAKTIDE JA KOGEMUSTE VÕRDLUS ERINEVATE RIIKIDEGA

3.1. Emasid ja lapsi käsitlevad paragrahvid õigusaktides

Vangistusseadus

§ 54. Eritingimused naiskinnipeetavale

(1) Rasedate naiste jaoks sisustatakse vanglas eraldi ruumid ja korraldatakse laste eest hoolitsemise. Emal ja kuni kolmeaastasel (kaasa arvatud) lapsel võimaldatakse ema taotlusel ja eestkostetasutuse nõusolekul elada koos.

(2) Vangla juhtkond tagab emale sideme säilimise üle kolme aasta vanuse lapsega, kui see ei häiri lapse normaalset kasvatamist ega avalda talle kahjulikku mõju.

ÜRO Vangide Kohtlemise Standardsed Miinimumreeglid

Meditsiiniline teenindamine

23. 1) Naistetasutuses peavad olema eriruumid rasedate ja sünnitajate eest hoolitsemiseks. Tuleks võimaldada sünnitada mitte vangla-, vaid tsiviilhaiglas. Kui aga laps sünnib vanglas, ei tule seda asjaolu märkida sünnitunnistusse.

2) Seal, kus kinnipeetaval emal lubatakse laps enda juurde jätta, tuleb organiseerida kvalifitseeritud personliga sõimed, kuhu saab paigutada lapsed ajaks, mil nad on ilma ema hoolitsusest.

Euroopa Vanglareeglistik

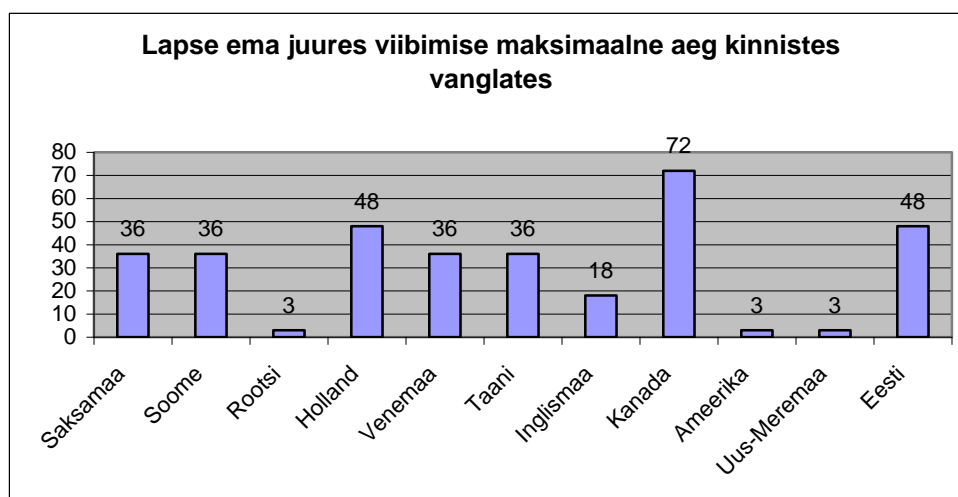
Meditsiiniteenused

28. 1) Võimalusel tuleb sünnitamine korraldada väljaspool kinnipidamisasutust. Sellest hoolimata peab kinnipidamisasutuses olema vajalik personal ja kõik tingimused sünnitaja hooldamiseks. Fakti, et laps on sündinud vanglas, ei märgita sünnitunnistusse.

2) Kui lapsed jäävad kinnipidamisasutuses emade juurde, tuleb asutusse luua spetsiaalne lastetuba, kuhu lapsed pannakse selleks ajaks, kui ema nendega ei tegele. Lastetoa eest peavad hoolitsema eriväljaõppe saanud isikud.

3.2. Teiste riikide kogemused

Erinevates riikides on lapsele kehtestatud vanusepiirang vanglas viibimiseks väga erinev. Siiani ei ole suudetud jõuda kokkuleppele, mis oleks optimaalne aeg, et laps saaks võimalikult vähe negatiivseid emotsioone, kuid siiski piisavalt vajalikku kontakti emaga. Järgnevalt jooniselt on näha, kuidas riikide lõikes vanglas viibitav aeg võib varieeruda.

Joonis 3. Lapse ema juures viibimise maksimaalne aeg erinevates vanglates

3.2.1. Saksamaa

Saksamaal tohivad emad oma lapsi vanglas enda juures hoida lapse 6 aastaseks saamiseni. Saksamaal on 6 kinnist vanglat, kus tohib laps olla kuni kolme aastaseks saamiseni ning 2 avavanglat, mis lubavad lastel olla kuni 6 aastaseks saamiseni. Näiteks Frondenbergis on avavanglaosakond väljaspool vangla müüre, mis siis tagab selle, et emade-laste osakond oleks vanglast eraldatud. Igal emal on seal oma korter, mis koosneb siis magamistoast, elutoast, köögist ja vannitoast.²⁹

3.2.2. Soome

Soomes võib laps ema juurde vanglasse jääda kuni teise eluaastani. Soomlased on veendunud, et kahte eluaastat ületada ei tohi, sest vastasel juhul jääb elu vanglas lapse mällu ning võib avaldada talle tulevikus halba mõju. Emad asuvad lastega eraldi osakonnas. Vanasti käisid emad tööl vangla töökodades ning sellel ajal hoolitsesid laste eest koolitatud lastehoidjad/-kasvatajad. Nüüdsel ajal hoolitsevad emad peaaesjalikult ise lapse hoidmise eest. Neil ei ole enam kohustust teha vanglas tööd. Lapsehoidmist käsitletakse nende tööna, mille eest nad saavad päevapalka. Suviti saab ema koos lapsega külastada saunu ja ujumismatku. Vanemad lapsed võivad osaleda linna lasteaedade tegevusringides.³⁰

²⁹ <http://assembly.coe.int/Documents/WorkingDocs/doc00/EDOC8762.htm>

³⁰ Ülevaade Hämeenlinna Vangla lapse-ema osakonna tegevusest

3.2.3. Rootsi

Rootsi poliitika on selline, et lapsed ei tohiks ja ei peaks elama vangla tingimustes. Beebisid võetakse väga harva vanglasse, kuid nad võivad seal olla kuni aastaseks saamiseni. Siiani on keskmine vanglas viibimise aeg 3 kuud.

3.2.4. Holland

Hollandis võivad lapsed olla Ter Peeli vanglas kuni 4-nda sünnipäevani. Ülejäänud viies kinnises vanglas kuni 9 kuu vanuseni. Lapse eest hoolitseb ema, vastutab ka lapse hügieenilise korrasoleku eest. Ema ja laps on teistest kinnipeetavatest eraldatud.

3.2.5. Venemaa

Venemaal on 35 korrektsiooni kolooniat naistele, kümnes neist on majutamistingimused lastele. Enamus neist on varustatud paremate tingimustega, kujutades endast lisatoitu ja pesemisvõimalusi emadele. Lapsed saavad jääda vanglasse kuni kolmanda eluaastani.

3.2.6. Taani

Taanis on lubatud nii mees-kui naiskinnipeetaval võtta laps vanglasse kui nad vabanevad enne lapse 3 aastaseks saamist. Praktikas on aga väga vähe lapsi üldse kunagi olnud vanglates.

3.2.7. Inglismaa

Inglismaal ja Walesis on 3 kinnist vanglat, kus on 34 kohta lastele ja 1 avangla, kus siis on võimalik hoida 20 last. Lapsed võivad avavanglas viibida kuni 18 kuu vanusteni. Kinnises vanglas on vanusepiirang 9 kuud.³¹

3.2.8. Ameerika ja Uus-Meremaa

Ameerika Vanglaameti reeglid lubavad emal imiku enda juurde jätta vaid kolmeks kuuks. Uus-Meremaal otsustati alguses, et vangla ei ole kõige parem koht lapse kasvamiseks. Kuid peagi tehti parandus, et naiskinnipeetav võib sünnitada vanglas, kuid lapse jäämine vanglasse on lubatud ainult rinnaga toitvale emale kuni imiku kuue kuuseks saamiseni.³²

3.2.9. Kanada

Kanada föderaalvanglates võivad lapsed viibida oma ema juures vanglas kuuenda eluaastani. Siis lihtsalt peab laps hakkama käima koolis. Lapse eest peab ema ise hoolitsema. Kanadas on poolkinnise ja avavangla naiste jaoks ema-lapse vanglaprogramm, mille eesmärgiks on ema-lapse suhete stabiliseerimine ja milles lapse huvid on kõigi otsuste puhul esmatähtsad. See tähendab lapse turvalisuse tagamist ja tema füüsilist, emotsionaalset ja hingelist heaolu. Tegelikuses tähendab see lapse elamist vanglas 0-4 aastani, millele järgneb osa-ajaline programm 4-12 aastastele lastele.³³

³¹ <http://assembly.coe.int/Documents/WorkingDocs/doc00/EDOC8762.htm>

³² Dimitrijeva, I. 2003. Laps emaga vanglas. [Diplomitöö] Tallinn: Sisekaitseakadeemia korrektsioonikolledž

³³ Labrecque, R. 1995. Kanada korrektsiooniteenistus – Ema-lapse programmi uuring

4. UURIMISTÖÖ

4.1. *Uurimistulemuste analüüs*

Käesoleva diplomitöö „Lapse esimesed eluaastad vanglas“ eesmärgiks oli välja selgitada, kui pikk peaks olema lapse vanglas viibitav aeg. Sellest lähtudes on seatud järgmised ülesanded:

- 1) selgitada välja, mida arvavad kinnipeetavad väikestest lastest vanglas;
- 2) selgitada välja, mida oleks vaja emade-lastes osakonnas muuta;
- 3) uurida, milline oleks optimaalne aeg lapse jaoks vanglas kinnipeetavate arvates;
- 4) intervjuu käigus ametnike arvamuse küsimine teemal, emad lastega vanglas.

Uurimistöö koosnes kahest osast. Esiteks viidi läbi ankeetküsitlus kinnipeetavate seas. Küsimustik sisaldab nii struktureeritud kui ka avatud küsimusi. Avatud küsimuste esitamisel on alati oht, et ei vaevuta neile vastama. Samas aga annab avatud küsimus võimaluse küsitletaval väljendada oma tundeid ja arusaamu paremini kui valikvastustega küsimusele vastates. Küsimustikuga soovis diplomant välja selgitada kinnipeetavate seisukohad väikelaste suhtes vanglas ning saada teada, millise vanusepiirangu nemad kehtestaksid laste viibimiseks kinnipidamisasutuses.

Teiseks toimus intervjuu sotsiaaltöötajatega, mille põhjal oli võimalik saada teada sotsiaaltöötajate seisukohti väikelaste suhtes vanglas. Lisaks veel toimus kirjavahetus Lastekaitse Liidu projektijuhi Malle Hallimäega.

Analüüsi osas toodi töö tulemused esile koos sobivate lõikudega vastatud küsimustikest. Võetud laused ja näited puhastatakse korduvatest täitesõnadest

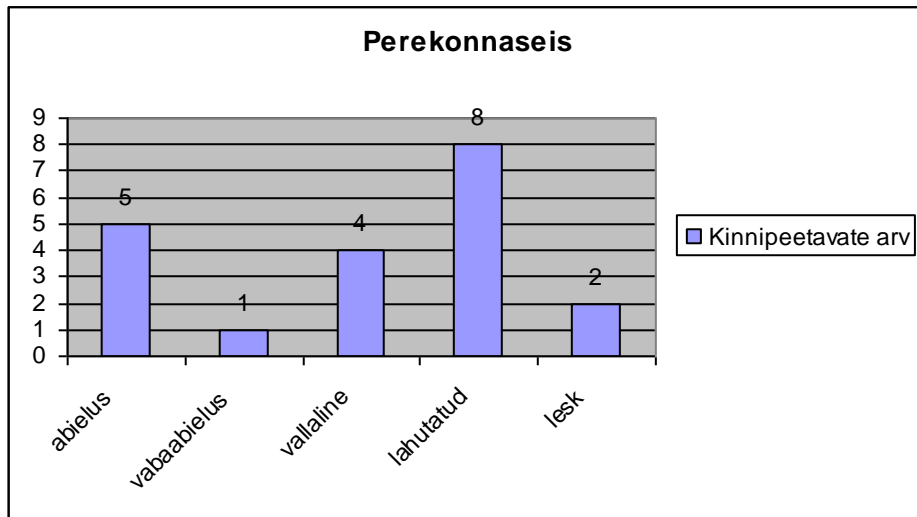
nagu: „see”, „nagu” jne., sõnade järjekorda tõstetakse ümber, lause sisu jääb aga muutmata.

Käesoleval aastal on Harku Vanglas umbes 60 kinnipeetavat, kellel on üks või mitu last. Ankeetküsitlus jagati nii eesti keelt kui ka vene keelt kõnelevatele kinnipeetavale, kellel on laps või lapsed. Tagasi laekus 20 ankeeti. Kuna küsitluse täitmine oli vabatahtlik, siis ülejäänud kinnipeetavad ei soovinud vastata, põhjendades seda sellega, et neil ei ole antud teema kohta midagi öelda. 60% respondentidest olid vanuses 26-35 aastat, 25% vanuses 36-45 aastat, 10% olid nooremad kui 25 aastat ning 5% olid vanuses 45 või vanemad. Rahvuselt jagunesid vastajad järgnevalt: 65% olid eestlased, 30% olid venelased ning 5% oli muud rahvust.

Tagastatud ankeetide vastajatest olid mõned juba vanavanemad, kuid samas oli paljudel kodus pisike laps või lapsed.

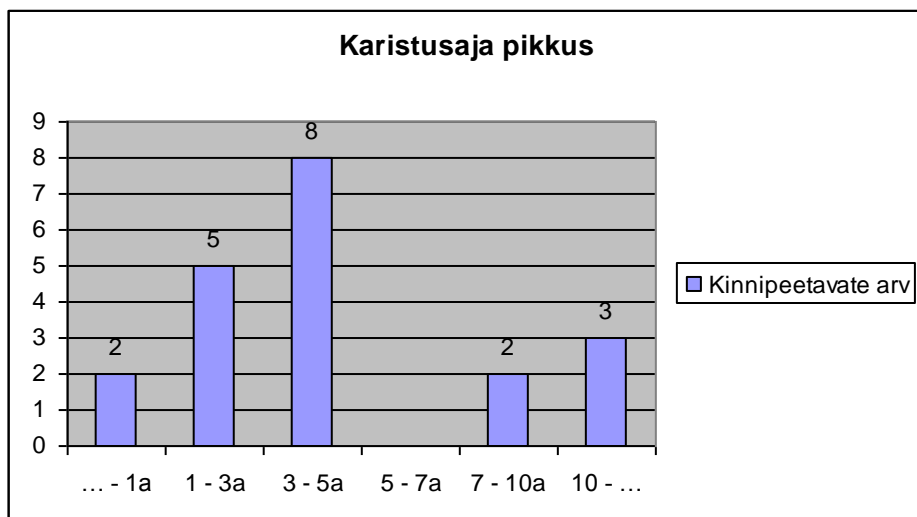
Sotsiaaltöötajatel anti võimalus valida, kas vastata küsimustele kirjalikult või suuliselt. Ametnikud valisid suulise variandi. Suuline küsitlemine andis võimaluse küsida juurde täpsustavaid küsimusi ning tänu sellele olid vastused põhjalikumad.

Uuringus osalenud kinnipeetavatest oli kõige rohkem eestlasi ning keskmine vanus jäi 26-35 aastat. Respondentide hariduslik tase jagunes vastavalt: 5% vastanutest oli algharidus, 30% põhiharidus, 45% keskharidus, 20% keskeriharidus ning kõrgharidust ei olnud kellelgi.

Joonis 4. Kinnipeetavate perekonnaseis

Nagu jooniselt näha, oli enamus vastajatest lahutatud. Kaks kinnipeetavat lahutasid nende päevade jooksul, mil nad ankeeti täitsid ning üks respondent kirjutas oma ankeedis, et hetkel on lahutatud, aga kohe-kohe abiellub. Suur osa lahutusi pannakse toime karistusaja jooksul. Sama kehtib ka abiellumiste puhul.

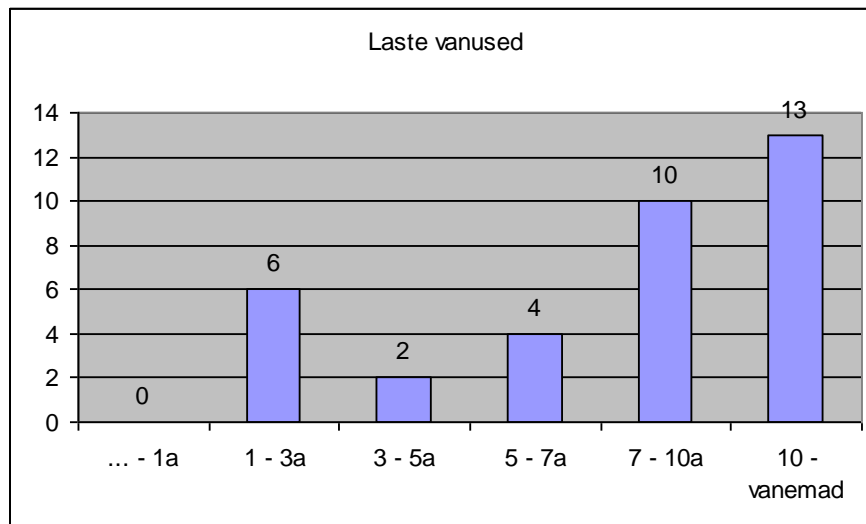
Joonis 5. Küsitletud kinnipeetavate karistusaja pikkus

Joonis nr 5-lt võib näha, et lausa kaheksa kinnipeetava karistusae jääb vahemikku 3 kuni 5 aastat. Sellele järgneb 1 kuni 3 aastane karistusaja pikkus.

Vastanutest kolmel kinnipeetaval on karistusaeg üle 10 aasta ning vaid kahel jääb see alla ühe aasta.

Esimest korda olid karistatud 65% küsimustikule vastanutest. Teist korda oli vanglasse sattunud 30% kinnipeetavatest ning 1 respondent oli vanglas juba kolmandat või enam korda.

Kokku oli ankeedile vastanutel lapsi 35. Kaheksal emal oli 1 laps, kümnel emal oli 2 last ning ühel emal 3 ja ühel emal 4 last. Kõige rohkem oli üle 10 aastaseid lapsi. 27 last 35st lapsest on üle 5 aastased. Sellises vanuses lapsi, keda võiks seaduse alusel vanglas ema juures hoida oli respondentidel umbes 6 kuni 7.

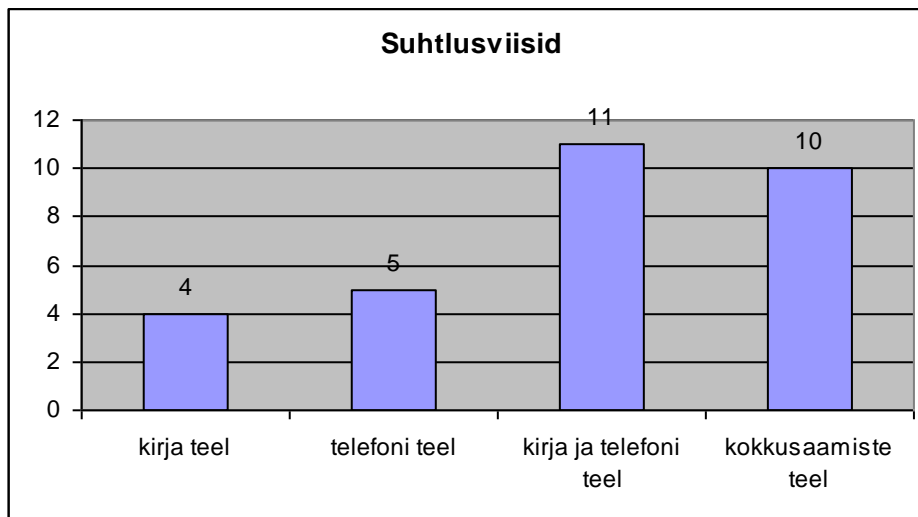
Joonis 6. Küsitletud kinnipeetavate laste vanused

Lastega suhtlemine

Kinnipeetavatel on lastega suhtlemiseks mitmeid võimalusi. Üheks vahetumaks suhtlusvõimaluseks on nii lühi- kui ka pikaajalised kokkusaamised. Nende kokkusaamiste kestvus on piiratud ning laps püüab nendest viimast võtta. Kahjuks on ka selliseid lapsi, kes ei teagi, et nende ema kinnipidamisasutuses on. Selleks on kaks põhjust, kas ema ei hooli lapsest üldse või siis ta ei taha lapsele haiget teha ning seetõttu varjab lapse eest, et ta vanglas on.

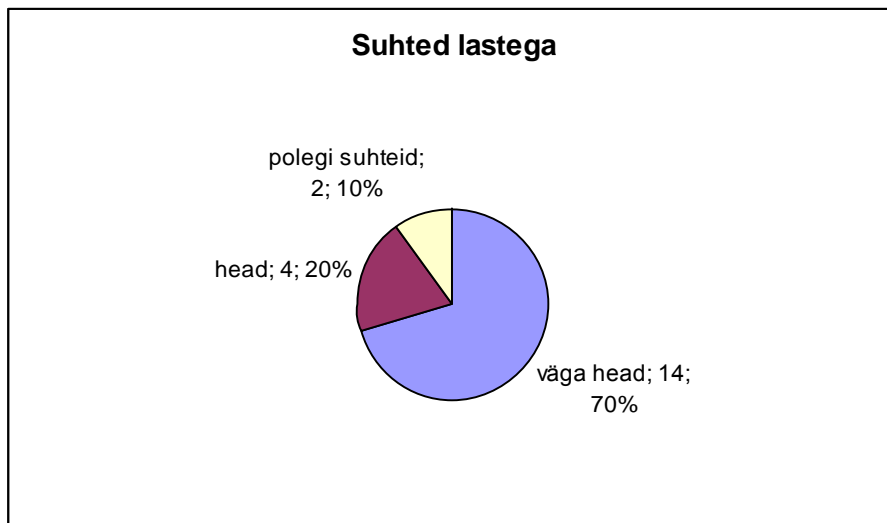
Ankeedis pidid kinnipeetavad vastama kui tihti ning mis kanaleid pidi nad oma lastega suhtlevad. 50% vastanutest suhtleb oma lastega iga nädal. 35% iga paari nädala tagant ning 10% kord kuus. Üks kinnipeetav aga vastas, et suhtleb harvemini kui kord kuus. Põhjus pidi olema selles, et tema küll püüab ühendust saada aga lapse praegused hooldajad ei lase tal oma lapsega suhelda.

Suhtlussagedus sõltub ka väga suuresti rahalistest võimalustest. Margid, ümbrikud, telefonikaardid tuleb kinnipeetavatel oma raha eest osta. Kui aga rahalisi võimalusi ei ole, siis kannatab ka suhtlemine lähedaste ja lastega, kes on vabaduses.

Joonis 7. Küsitletud kinnipeetavate suhtlusviisid lastega

Käesolevalt jooniselt on näha, et enamus vastanutest eelistab suhelda oma lastega nii kirja kui ka telefoni teel. Kui vähegi võimalust, siis püütakse käia ka kokkusaamistel aga see sõltub suuresti sellest, kas lapse hooldajad viitsivad last vanglasse tuua. Paljud kurtsid, et nad käiksid küll kokkusaamistel, aga mitte kellelgi ei ole aega ega tahtmist nende last vanglasse tuua. Ja laps üksi seda teed ju ette ei võta.

Joonis 8. Küsitletud kinnipeetavate suhted lastega

Oma suhteid lastega hindasid vastanud enamjaolt väga heaks. Samas leidis 4 kinnipeetavat, et suhted võiksid alati paremad olla. Kahjuks kaks respondenti märkisid, et neil ei ole mingit sidet oma lastega. Nad suhtlevad küll laste hooldajatega, kuid ei saa kindlad olla, kas need hooldajad ka tõtt räägivad.

Hetkel võib ema last enda juures vanglas hoida Vangistusseadus § 54 alusel kuni lapse 4nda sünnipäevani. Enamus ankeetidele vastanutest leidsid, et see aeg on liiga pikk. Tsiteerin ankeetide vastuseid:

Laps peaks olema vanglas kuni kolmanda sünnipäevani. Laps hakkab siis juba liiga hästi ümbrust tajuma.

Laps hakkab tajuma ümbruskonda oma ümber. Keskkond siin vanglas on liiga negatiivne, siin valitseb kõik see, mida püütakse muidu lapse elust eemale hoida.

Laps peaks kasvama oma keskkonnas. Vanglas seda aga ei ole. Lapsel on vaja olla koos omaealistega.

Mitmed vastajad pakkusid optimaalseks vanuseks 6 kuud kuni 1 aasta. Oluline on see, et kui laps on sündinud vanglas, siis peaks ta jääma ema juurde. See on vajalik ematunde tekitamiseks. Kui aga lapsed on sündinud enne vanglasse

sattumist, siis ei tohiks neid kaasa võtta. Üks sotsiaaltöötaja pakkus välja sellise variandi, et kohus võiks karistusaja algust edasi lükata emadel, kuni nende lapsed saavad 1 aasta vanuseks. Loomulikult peaks neile panema ka järelevalve, kas nad ka reaalselt sellel ajal oma lapse eest hoolitsevad või siis püüavad niisama oma karistusaega edasi lükata. Tsiteerin ankeetide vastuseid:

Noorel emal peaks laps vanglas olema, eriti kui see on tema esimene laps. Muidu ei teki mingit ematunnet.

Kui kinnipeetaval on palju lähedasi, siis ei tohiks laps küll vanglas olla.

Laps peaks olema kursis sellega, kuidas toimub elu väljaspool vanglat, muidu osutub hiljem avastatud uus maailm talle võõraks ja tekib probleeme kohanemisega. Seega ei ole lapse koht vanglas.

Laps ei peaks olema vanglas, kuna karistatud on tema ema mitte teda.

Lapse koht ei ole vanglas, kuna siin puudub arendav silmaring.

Kuid oli ka üksikuid respondente, kes leidsid, et praegune seaduses sätestatud 4 aastane piir on liiga lühike. Juhul kui kinnipeetaval ei ole last vangistuse ajal kellegi hoolde jätta, siis peaks olema võimalus, et ta saaks kogu oma karistusaja jooksul last enda juures hoida. Tsiteerin ankeetide vastuseid:

Lapse eraldamisel emast tekib lapsel psühhotrauma.

Laps võiks olla koos emaga kuni kooli minekuni.

Laps peaks olema vanglas kuni ema karistusaja lõpuni.

Üks vastanu leidis, et laps võiks olla sedasi vanglas, et teatud aja tagant elab vahepeal väljaspool vanglat sugulaste juures. Selle mõtte laitis aga üks sotsiaaltöötaja maha, kuna kui ema soovib last enda juurde vanglasse, siis sellist edasi-tagasi käimist ei tohiks olla.

Ankeedis oli küsimus ka emade-laste osakonna elamistingimuste kohta ning vastajatel paluti kirjutada, mida nemad sooviksid seal osakonnas muuta ning lisada. Kuna vastajatest vaid kolmel kinnipeetaval oli laps seal osakonnas olnud, siis ülejäänud respondendid avaldasid oma arvamust vaid kuuldu põhjal. Päris

suur hulk vastajaid leidis, et osakonnas on kõik eluks vajalik olemas. Aga leidus ka mõningaid soovitusi. Tsiteerin ankeetide vastuseid:

Kõik on olemas, oleks tore, kui vaid lisatakse mänguasju juurde.

Emade-laste osakond võiks asuda eraldi territooriumil ning laps ei tohiks teiste kinnipeetavatega kokku puutuda.

Võiks olla mänguasjade tuba, kus lapsed saaksid koos mängida. Võiks olla võimalus käia lastega metsas jalutamas.

Eraldatud ruum suitsetamiseks.

Suitsetamise koha pealt mainis sotsiaaltöötaja, et emadel on see keelatud. Seega ei ole mõtet neil suitsuruumi nõuda. Ka laste mänguasjade toa kohta avaldas üks sotsiaaltöötaja sellist arvamust, et kui paljudel on vabaduses laste jaoks lausa eraldi mänguasjade tuba? Kõike tuleb teha ikka võimaluste piires.

Autor toob välja Lastekaitse Liidu projektijuhi arvamuse antud teema kohta. Küsimused, millele tal vastata paluti, olid järgnevad:

- 1) Kas Teie arvates on vangla õige koht lapse jaoks tema esimestel eluaastatel (Vangistusseaduse § 54 alusel võib laps viibida vanglas ema juures kuni 4nda eluaastani)? Mis oleks Teiepoolset ettepanekud?

Lapse loomulik ja parim keskkond kasvamiseks on tema perekond. Ilmselgelt ei ole vanglamiljöö lapsele sobiv kasvukeskkond. Samas on lapsel õigus võimaluse piires tunda oma vanemaid ning olla nende poolt hooldatud/hoolitsetud (ÜRO lapse õiguste konventsioon). Sageli on emaga koos vanglas viibimine lapsele ainus võimalus olla koos vanemaga (perega), sest puudub side teise vanemaga (või teine vanem ei võta vastutust lapse eest hoolitsemisel).

- 2) Kui suure jälje võib vangla kolme esimese eluaasta jooksul lapsele jätta? Millist negatiivset/positiivset mõju võib avaldada vanglas veedetud aeg lapse käitumisele ja arengule tulevikus?

Kui lähtuvalt lapse huvidest (iga juhtumi puhul tuleb kaaluda poolt ja vastuargumente lähtuvalt lapse õigustest ning tema arenguvajadustest) on väikelaps/imik koos emaga vanglas, on esmatähtis tagada talle võimalikult

vähekahjustav ja normaalset eakohast arengut soodustav keskkond - eraldi ema-lapse tuba, eraldatud osakond lastega emadele, vajalikud vahendid, värskes õhus viibimine ja mänguplatside olemasolu jne. Oluline on sotsiaaltöötaja olemasolu vanglas, kes abistaks ema, annaks nõu ning ühtlasi ka jälgiks ema ja lapse vahelise suhte arengut. Väikelapsele on oluline usaldav ja turvaline side oma vanemaga, selle pakkumiseks vangla tingimustes tuleb ka emale tagada psühholoogiline tugi spetsialisti poolt. Vajalik oleks pädevate erialaspetsialistide poolt välja töötada naistevangla lastetöö mudel (kontseptsioon ja tegevuskava) ning koolitada vanglaametnikke selle elluviimiseks.

- 3) Mis Te arvate, mis võiks olla maksimaalne aeg lapse hoidmiseks ema juures vanglas? Kas me peaksime seda vanusepiirangut nihutama pikemaks või lühemaks või oleks hoopis mõtekam jätta seaduses vanus reguleerimata ning anda otsustusõigus hoopis vanglale?

Arvan, et ei saa vanusepiirangut jätta vangla enda otsustada, vaid see peaks jääma seaduseandja poolt sätestatuks. Ka arvan, et vanusepiiri ei ole otstarbekas tõsta just lähtuvalt lapse huvidest. Kolmeaastase lapse maailmapilt avardub iga päevaga ning oluline on sotsialiseerumine st oskus kontakteeruda ja luua sidemeid eakaaslastega, samuti saada muljeid ja kogemusi väljaspool pereringi. Eakaaslastega lävimine on oluline lapse isiksuse arengu seisukohalt, seda toetavad osalemine lasteaias, ettevalmistus kooliminekuks jne. Lapse arenguhuvidest lähtuvalt võib lahkumine vanglamiljööst olla vajalik ka enne vanusepiirangu lõppu.

5. ARUTELU JA JÄRELDUSED

Hetkel ei ole Harku Vanglas ühtegi last. Mõnel kinnipeetaval oleks küll võimalus ja õigus oma last vanglasse taotleda, kuid nad ei ole seda teinud. Vangla ei ole siiski õige koht lapse jaoks. Kahe aastane laps hakkab juba liigagi hästi tajuma ümbritsevat. Vanglas on tema arenguvõimalused väga piiratud. Sellises vanuses laps vajab juba enda ealiste seltskonda. Vastavas seltskonnas suudab laps palju kiiremini arendeda kui vanglamüüride vahel.

Diplomitöö materjalide analüüsi põhjal teeb autor järgnevad ettepanekud:

1. Lapse vanglas viibimise aega võiks lühendada 6 kuu kuni 1 aastani. 6 kuud oleks see miinimumaeg, mil laps saab rinnapiima ning sellega seoses ka eluks vajalikke aineid. Üle aasta aga ei ole enam mõttekas last vanglas hoida. Oleks suurepärase, kui kinnipeetaval on vabaduses sugulasi, kes oleksid nõus last enda juurde võtma. Lapsel küll kulub aega, aga teatud aja pärast ta kiindub oma uude hooldajasse ning tema elu saab rahulikult edasi minna. Tema areng ei saa kannatada ning tal ei jää mingeid mälestusi kinnipidamisasutusest.
2. Teine võimalus oleks, et lapsed ei tule üldse vanglasse. Kui naisel on alla aastane laps ning talle mõistetakse vanglakaristus, siis oleks üks võimalus, et see karistus lükatakse nii kauaks edasi, kuna laps saab 1 aastaseks. Loomulikult peab teostama selle naise üle pidevat kontrolli, et kas ta ikka hoolitseb oma lapse eest või on jätnud ta täitsa hooletusse. Kohe kui kontrolli teostav ametnik märkab, et ema ei tegele piisavalt oma lapsega, tuleks karistus koheselt täitmisele pöörata ning laps siis kas lastekodusse või turvaperesse anda. Karistuse edasilükkamise variant oleks ka selles suhtes kasulik, et siis jääb emal aega korraldada oma lapse elu peale tema vanglasse minemist. Ta

saab otsida koha või inimese, kes on nõus tema lapse eest sellel ajal hoolitsema, mil ta ise vanglas on.

3. Kolmas ettepanek oleks see, et isegi kui lapse vanusepiiri ei saa alandada, siis oleks kindlasti vaja avavanglat lastega emadele. Praegune olukord on selline, et emade-lastete osakond asub Harku Vangla territooriumil ning lapsed saavad päevast päeva puutuda kokku teiste kinnipeetavatega. Tänapäeval on väga aktuaalne see, et suur osa kinnipeetavaid on HIV positiivsed. Seega tuleks piirata väikelaste ja kinnipeetavate kokkupuudet.

4. Neljas võimalus oleks, et laps lubatakse vanglasse vaid nende kinnipeetavate puhul, kes vabanevad enne lapse kahe aastaseks saamist. Sellisel juhul ei peaks vanusepiir olema 1 aasta, vaid võib ilusti olla ka kaks aastat, kuna ema ja last ei lahutata kordagi. Seega ei pea laps midagi traumeerivat üle elama. Lapse vanglas viibimine distsiplineerib kinnipeetavaid ning sedasi on ka vanglaametnikel kergem korda hoida.

KOKKUVÕTE

Käesoleva töö eesmärgiks oli välja selgitada, milline oleks optimaalne lapse ema juures viibimise aeg vanglas. Töö ülesandeks oli uurida, mida arvavad kinnipeetavad ise hetkel seaduses välja toodud vanusepiirangust ning millised oleks nende ettepanekud.

Töö esimeses osas tõi autor välja lapse arengu esimesest kolmanda eluaastani kaasaarvatud füüsilist ja vaimset arengut ning vangla negatiivset mõju lapsele. Kuna Harku Vangla puhul on tegemist naistevanglaga, siis ühe probleemina kerkis esile mehe rolli eeskuju puudumine väikestel lastel vanglas. Poisslastel on aga oluline, et nad saaksid jäljendada meessoost isikuid.

Töö teises osas kirjeldas autor Harku Vangla emade-lastete osakonna olmetingimusi, sealset toitlustamist ning kuidas on korraldatud vaba aeg, laste kasvatamine ning milliseid toetusi saavad kinnipeetavad, kes on emad.

Töö kolmandas osas võrdles autor erinevate riikide kogemusi laste hoidmise suhtes vanglas. Välja sai toodud maksimaalne aeg, mil lastel vanglas olla lubatakse.

Neljandas osas kirjeldas autor läbiviidud uurimistööd. Antud töös viidi läbi ankeetküsitlus kinnipeetavate seas ning intervjuu sotsiaaltöötajatega.

Kogutud materjalide põhjal selgus, et enamus vastanutest leidis, et 4 aastat on liiga pikk aeg lapse viibimiseks vanglas. Päris suur hulk vastas, et nemad ei sooviks üldse oma last endaga koos vanglasse ning teine suur enamus pakkus välja, et laps võiks olla vanglas vähem kui 4 aastat. Seega leidis käesoleva töö hüpotees kinnitust: neli aastat on liiga pikk aeg lapse viibimiseks vanglas.

SUMMARY

The final paper topic is “Babies first years in prison”.

The present diploma has been written in Estonian and consist 45 pages, 8 figures and 1 appendix.

There has been used 25 literature source. The paper includes an English abstract.

The hypothesis is: four years is too long time for children in prison.

In the first part author brought on theory about babies development up to three years. In women prison is very big problem that here are very few men. But children need male example.

In the second part author describes life in Harku prison. How the women live here with children and what they can do in their free time etc.

In the third part are described other countries experiences by keeping children in prison. There is a graph about the maximum age limit for babies in prison.

In the last part author describes the research. The research was carried out with prisoners and social workers.

The result of this research is that 4 years is too long time for children in prison. Some prisoners found even that prison is not the right place for children. Most of them offered that the age limit could be up to one year.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Allik, K., Elenurm, T., Karro, H. jt., 1994. Pereks kasvamine. Tallinn: Aru
2. Butterworth, G., Harris, M. 2002. Arengupsühholoogia alused. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus
3. Cullberg, J., 1975. Tasapainon järkyessä. Helsinki
4. Furman, B., 1998. Kunagi pole liiga hilja saada õnnelik lapsepõlv. Tallinn: Sinisukk
5. Grišakov, Ü., 1997. Meie lapsed on tuppa sunnitud. Pere ja Kodu – ajakiri
6. Kaipainen, M. 1996. Nuorten vakava väkivalta. Vammalan Kirjapaino Oy
7. Kuusinen, J., 1992. Kasvatuspsühkologia. WSOY – Juva
8. Labrecque, R., 1995. Kanada korrektsiooniteenistus – Ema-lapse programmi uuring
9. Mehilane, L., 2000. Laste vaimne tervis. Tartu: Paar
10. Nekrassov, A., 2005. Perekond – tarkuse algus. Tallinn: Pegasus
11. Smith, H., 1995. Unhappy Children. New York
12. Spock, B., 1995. Teie laps. Tallinn: Ilmavalgus
13. Taitto, A., 1998. Kuka minä sitten olen? Riippuvuus ja siitä toipuminen. A-klinikkasäätiön raporttisarja nr 24. Helsinki

Avaldamata kirjandus:

14. Dimitrijeva, I., 2003. Laps emaga vanglas. [Diplomitöö] Tallinn: Sisekaitseakadeemia korrektsioonikolledž
15. Harku Vangla kinnipeetavate ja laste toidunormid, aruanne
16. Harku Vangla kodukord, 2005
17. Harku Vangla sotsiaalosakonna juhataja kt Anne Lindovi aruanne
18. Ülevaade Hämeenlinna Vangla lapse-ema osakonna tegevusest

Interneti viited:

19. <http://assembly.coe.int/Documents/WorkingDocs/doc00/EDOC8762.htm>

Külastatud 15.01.2006

20. http://www.maksimarket.ee/public/1/117_1.php

Külastatud 08.12.2005

21. http://uus.miksike.ee/documents/main/referaadid/inimese_elukaar.htm

Külastatud 13.01.2006

22. <http://home.uninet.ee/~xan/Tered/Juta%20Voist/Juta%20V%20.doc>

Külastatud 17.12.2005

Töös on viidatud järgmistele seadusandlikele aktidele:

23. Eesti Vabariigi Lastekaitse seadus (RT I 1992, 28, 370; 2004, 27, 180)

24. Riiklike Peretoetuste seadus (RT I 2001, 95, 587; 2005, 65, 497)

25. Vangistuseseadus (RT I 2000, 58, 376; 2006, 12, 79)

LISA 1. Küsimustik

KÜSIMUSTIK

Küsimustiku autor on Sisekaitseakadeemia kolmanda kursuse tudeng, kes soovib küsitleda kinnipeetavaid oma lõputöö koostamise eesmärgil.

Töö eesmärgiks on uurida kinnipeetavate suhtumist väikestes lastesse vanglas. Kas vangla on siiski õige koht lapse esimeste eluaastate jaoks?

Valikvastustes palun Teil tõmmata ring ümber vastusevariandile, mis Teie arvates on õige. Teiste küsimuste puhul aga proovige vastata natuke pikemalt kui paari sõnaga.

1. Vanus

- a) ... - 25
- b) 26 – 35
- c) 36 – 45
- d) 45 – ...

2. Rahvus

- a) eestlane
- b) venelane
- c) muu.....

3. Haridus

- a) algharidus
- b) põhiharidus
- c) keskharidus
- d) keskeriharidus
- e) kõrgharidus

4. Perekonnaseis

- a) abielus
- b) vabaabielus
- c) vallaline
- d) lahutatud
- e) lesk

5. Karistusaeg (aastates)

- a) ... - 1a
- b) 1 – 3a
- c) 3 – 5a
- d) 5 – 7a
- e) 7 – 10a
- f) 10 - ...

6. Mitmendat korda viibite kinnipidamisasutuses?

- a) esimest korda
- b) teist korda
- c) kolmandat või enam korda

7. Kas Teil on laps(ed)?

jah / ei

Kui palju on Teil lapsi.....

Mis soost on Teie lapsed?

Poeg/pojad.....

Tütar/tütred.....

8. Kui vana(d) on Teie laps(ed):

.....
.....
.....

9. Kas hetkel seaduses välja toodud vanusepiirang lapse hoidmiseks vanglas (kuni 4nda eluaastani) on Teie arvates:

- a) liiga pikk aeg
- b) liiga lühike aeg
- c) lapse koht ei ole üldse vanglas

Põhjendus oma vastusele:

.....
.....
.....
.....
.....
.....

10. Kas Teie laps(ed) on viibinud vangla emade-lastete osakonnas?

- a) jah
- b) ei

Kui Te vastasite jah, siis palun kirjutage, kui kaua ta siin viibis?

.....
.....

Kas vanglas viibitud aeg on kuidagi Teie lapsele ka mõjunud?

.....
.....
.....
.....

Kui Te vastasite ei, siis kas Te sooviks, et Teie laps oleks Teiega koos vanglas, kui selleks antaks võimalus? Miks?

.....
.....

.....
.....

11. Kui kaua sooviksite Teie oma last vanglas enda juures hoida? Miks?

.....
.....
.....
.....
.....

12. Kas vangla poolt pakutavad elamistingimused on emade-lastete osakonnas elamisväärsed?

- a) jah, kõik vajalik on olemas
- b) ei, ma leian, et

.....
.....
.....
.....
.....

13. Mida peaks vangla emade-lastete osakonnas muutma?

.....
.....
.....
.....

14. Kui tihedalt suhtlete oma lastega?

- a) iga nädal
- b) iga paari nädala tagant
- c) 1 kord kuus
- d) harvem, kui kord kuus

15. Kuidas Te oma lastega suhtlete?

- a) kirja teel
- b) telefoni teel
- c) kirja ja telefoni teel
- d) kokkusaamiste teel

16. Millised on Teie suhted oma lastega?

- a) väga head
- b) head
- c) külmad

Suur tänu küsimustiku täitmise eest!